

VI. KRONIKA

W 250 ROCZNICĘ AKADEMII NAUK ZSRR

W związku z 250-leciem Akademii Nauk ZSRR, miała miejsce w Warszawie w Pałacu Staszica w dniu 21 II 1974 r. inauguracja cyklu odczytów i sesji naukowych związanych z tą rocznicą. W dniu tym mianowicie Zespół Historii Organizacji Nauki i Techniki, działający w ramach Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN, zorganizował zebranie, na którym prof. dr Waldemar Voisé, znany również ze swych prac historyczno-prawnych, przedstawił referat, którego streszczenie zamieszczone jest poniżej, p.t. *Pierwotny projekt rosyjskiej Akademii Nauk w świetle korespondencji Leibniza z Piotrem I*: Referat ten wywołał żywą dyskusję, w której zabrał m.in. głos przewodniczący Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN, prof. dr Bogusław Leśnodorski zwracając uwagę na związki rosyjskiej Akademii Nauk z reformami oświeconego absolutyzmu.

Prof. Voisé we wstępie do swego referatu zwrócił uwagę na ewolucję zainteresowań Leibniza dla zagadnień Europy Wschodniej. Leibniz jako młody człowiek próbował oddziaływać na losy szlacheckiej Rzeczypospolitej zalecając na tron polski kandydata niemieckiego (*Specimen demonstrationum politicarum pro eligendo rege Polonorum*, 1669). Później korespondował z Adamem Kochańskim, matematykiem i bibliotekarzem Jana III Sobieskiego. W listach tych znajdujemy pierwsze przejawy zainteresowania Rosją.

Najważniejsze dzieła dotyczące stosunku Leibniza do spraw rosyjskich ogłoszono już od połowy ubiegłego stulecia: Posselt (1843), Guerrier (1870 i n.), Richter (1946) i Czuczmarew (1968).

Korespondencja Leibniza z dworem carskim (rozpoczęta w 1697 r.) nasiliła się od 1712 r., kiedy to został on „tajnym radcą” dworu. Zakres działalności Leibniza był bardzo szeroki i dotyczył m.in. prawodawstwa, dyplomacji, projektów kanałów, doradztwa w sprawach naukowych, co wiązało się z próbami ukierunkowania zainteresowań intelektualnych Piotra I.

Powiązane z modernizacją struktury i funkcji państwa rosyjskiego projekty Leibniza dotyczące reformy wychowania, oświaty i nauki zostały wyłożone głównie w trzech memoriałach pochodzących z lat 1708-1716 oraz w obfitej korespondencji. Pierwszy memoriał, najbardziej ogólny, ukazuje cel studiów jako szczęście ludzkości a wychowanie i uprawianie sztuk i nauk jako środki osiągnięcia tego celu. Stąd Piotr, zmierzając do rozwoju rządzonego przez siebie kraju, powinien zapewnić odpowiednie warunki nauczania swych poddanych drogą powołania uczonych, budowy bibliotek, laboratoriów, zakładania ogrodów botanicznych itd. Leibniz, wiążąc nowe treści pedagogiczne z tradycyjną *Tugendschule* kładzie szczególnie silny akcent na poglądowość nauczania.

Pierwszy memoriał z 1716 r. dotyczył spraw modernizacji administracji państwa. Proponując powierzenie jej dziewięciu kolegiom, strukturę i funkcje jednego z nich omówił Leibniz szczegółowo, tj. kolegium do spraw nauki. Za główne zadanie tego kolegium uważał w szczególności: nadzór nad racjonalnym kształceniem w kraju i za granicą, kształtowanie optymalnych warunków pracy nauko-

wej, a także dbałość o wyposażenie jej „warsztatów” (przede wszystkim bibliotek i drukarni). Czynnikiem decydującym w zakresie reformy całego systemu nauczania w Rosji miało być ustanowienie jednego ośrodka dyspozycyjnego w kraju w postaci „wiodącej” akademii nauk (sugerował w tej mierze akademię sanktpetersburską).

Drugi memoriał z 1716 r. (pisany kilka miesięcy przed śmiercią) poświęcony był udoskonaleniu aktualnego stanu sztuk i nauk w państwie rosyjskim. Leibniz wymieniał (zaczepnięte od Bacona, lecz nieco zmodyfikowane) trzy warunki realizacji tego programu: 1) utworzenie niezbędnego zasobu („instrumentarium”) umożliwiającego uprawianie nauk i sztuk, tj. przede wszystkim bibliotek, gabinetów oraz „teatrów natury i sztuki” (rodzaju olbrzymich muzeów będących składnicą modeli przeznaczonych dla celów dydaktycznych); 2) opanowanie całości aktualnego stanu badań na drodze rozbudowy całego systemu informacji naukowej (katalogi, bibliografie, repertoria itd.); 3) wytyczanie nowych kierunków badawczych na drodze „profilowania” poszukiwań naukowych zorientowanych ku odkryciom, przy czym dużą rolę przypisywał w tej mierze obserwacji warsztatów rzemieślniczych oraz umiejętnościom uprawianym przez egzotycznych „dzikusów”.

Jako autor swych memoriałów jest Leibniz autorem jednego z pierwszych szkiców dotyczących polityki naukowej, której „ostatnie słowo” starał się dostosować do rosyjskiej specyfiki, jak o tym świadczy powiązanie nauki z nauczaniem, teorii z praktyką badawczą oraz preferowanie akademii, a nie uniwersytetów przeżywających wówczas kryzys. Stąd m.in. wywodzi się poczesne miejsce, jakie — zdaniem wszystkich kompetentnych autorów — zajmuje Leibniz w historii rosyjskiej kultury umysłowej w ogóle, a początków rosyjskiej Akademii Nauk w szczególności (powstała ona w 1724 r. z inspiracji jego pomysłów adaptowanych przez związanego z nim Blumentrosta i Wolfa).

MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA HISTORYKÓW PRAWA W KRAKOWIE

Zorganizowana w Krakowie w dniach 16 - 18 X 1973 r. międzynarodowa konferencja historyków prawa stanowiła kontynuację odbywających się już od kilkunastu lat na przemian na terenie Węgier i Czechosłowacji zjazdów, w których ostatnio brali udział przedstawiciele innych państw, m.in. Polski (Szeged, Smolenice, Siklós). Wskutek propozycji ponawianych wielokrotnie przez dotychczasowych organizatorów konferencja odbyła się po raz pierwszy na terenie Polski, co należy potraktować jako wyraz uznania dla aktywności i dorobku naszego środowiska historycznoprawnego. Przedmiotem obrad była tym razem historia prawa karnego krajów Europy środkowej.

Udział w konferencji wzięło 68 naukowców reprezentujących 10 państw, w tym 13 z Węgier (Budapeszt, Pécs, Szeged, Zalaegerszeg), 4 z Czechosłowacji (Praga, Bratysława), 1 z Bułgarii (Sofia), 5 z NRD (Berlin, Jena, Halle), 1 z ZSRR (Moskwa), 6 z Rumunii (Bukareszt), 5 z Austrii (Wiedeń), 3 z NRF (Frankfurt, Kolonia, Marburg), 1 z Francji (Bordeaux). Uczestników polskich było łącznie 29, w tym 8 z pozakrakowskich ośrodków naukowych (Warszawa, Lublin, Poznań, Katowice, Gdańsk), gospodarzy zaś reprezentowało 16 pracowników naukowych Instytutu Historyczno-Prawnego UJ oraz 5 spoza Instytutu.

Obrady odbywały się w auli UJ w gmachu Collegium Novum. Ich otwarcia dokonał Rektor UJ prof. M. Karaś, a przemówienie inauguracyjne wygłosił Dyrektor Instytutu Historyczno-Prawnego prof. W. Osuchowski. Następnie zebrani

uczili pamięć profesorów i pracowników UJ zamordowanych podczas drugiej wojny światowej.

W ciągu 6 sesji uczestnicy konferencji przedstawili 38 referatów w językach francuskim, niemieckim lub rosyjskim. Referaty te zostały przez organizatorów ujęte w następujące grupy tematyczne: 1) podstawowe cechy dawnego prawa karnego i ewolucja jego pojęć ogólnych, 2) instytucje części szczególnej, 3) charakterystyka całokształtu norm prawa karnego zawartych w poszczególnych systemach lub pomnikach prawnych od średniowiecza do XVIII w., 4) dzieje prawa karnego XIX i XX w., 5) jurysdykcja w sprawach karnych i postępowanie karne. W czasie ostatniej sesji zostały wygłoszone referaty, które z przyczyn merytorycznych lub organizacyjnych nie mieściły się w ramach poprzednich posiedzeń.

Naukowcy polscy przygotowali 6 referatów, a mianowicie prof. M. Zurowski: *L'influence de Bartole de Sassoferrato sur les doctrines canoniques concernant la punition d'une communauté*, doc. K. Bukowska-Gorgoni: *Zur Geschichte des Satzes „nullum crimen sine lege”*, prof. A. Wiliński, *Bemerkungen zur Terminologie des Totschlags im römischen Strafrecht vor der Zeit Konstantins des Grossen*, prof. W. Maisel, *Das Strafrecht in den Statuten der polnischen Städte bis zum Ende des XVIII. Jhdts*, doc. W. Ćwik, *Wwiedienije russkogo ugotownogo prawa w Carstwie Polskom*, prof. L. Pauli, *Strafsystem der Franziskana in der Judikatur der Krakauer Gerichte*. W dyskusji głos zabierali: prof. A. Vetulani, prof. W. Maisel i prof. L. Pauli. Ze względu na niedostatek czasu, jaki można było poświęcić na dyskusję w obrębie sesji, szczególnie cenna okazała się inicjatywa organizatorów polegająca na stworzeniu dodatkowej okazji do wymiany poglądów w postaci odbywających się codziennie począwszy od 15 X wieczornych spotkań w salach Instytutu Historyczno-Prawnego. Poszczególnym sesjom przewodniczyli: prof. G. Buchda (Jena), prof. W. Ogris (Wiedeń), prof. A. Herlea (Bukareszt), dyr. dr W. Wilhelm (Max-Planck Institut, Frankfurt n/Menem), prof. A. Csismadia (Pécs), doc. K. Mały (Praga). Polskę w prezydium reprezentowali prof. A. Wiliński i doc. K. Bukowska-Gorgoni.

Na posiedzeniu końcowym w dniu 18 X podsumowania obrad dokonał prof. L. Pauli. Następnie Dziekan Wydziału Prawa i Administracji UJ prof. M. Sobolewski oraz Dyrektor Instytutu Historyczno-Prawnego prof. Osuchowski wygłosili przemówienia zamykające konferencję, a prof. A. Csismadia w łacińskiej oracji podziękował gospodarzom za ich gościnność i sprawność organizacyjną.

Podczas trwania konferencji zorganizowano zwiedzenie muzeum UJ, śródmieścia i Wawelu, wycieczkę do Pieskowej Skały oraz specjalny program dla osób towarzyszących. Niektórzy zagraniczni uczestnicy zatrzymali się w Krakowie dłużej, tak że spotkania o charakterze naukowo-informacyjnym trwały aż do 24 X. Tak duże zainteresowanie konferencją świadczy niewątpliwie o trafnym wyborze jej tematu. Organizatorzy zostawili zresztą uczestnikom dużą swobodę zarówno gdy chodzi o ramy czasowe, jak i problematykę referatów. W tej sytuacji tym wyraźniej zaznaczyły się dwie tendencje: 1) odejścia od tzw. *äussere Rechtsgeschichte* na korzyść badań nad treścią poszczególnych instytucji i systemów prawnych w ich historycznym rozwoju i uwarunkowaniu, 2) podejmowania problemów, które do dziś są aktualne, a często i kontrowersyjne w doktrynie pozytywnego prawa karnego.

Dzięki wysiłkom organizatorów konferencja przebiegała w prawdziwie naukowej, bezpośredniej i koleżeńskej atmosferze, przynosząc — obok istotnego wkładu w naukę historii prawa karnego — pogłębienie i rozszerzenie kontaktów naukowych między badaczami z różnych krajów.

OGÓLNOPOLSKIE SYMPOZJUM „POCZĄTKI I ROZWÓJ STAREGO MIASTA W POZNANIU DO XV WIEKU”

W dniach 18 i 19 X 1973 r. odbyło się w Poznaniu Ogólnopolskie Sympozjum na temat „Początki i rozwój Starego Miasta w Poznaniu do XV wieku”, zorganizowane staraniem poznańskiego Muzeum Archeologicznego i Konserwatora Zabytków m. Poznania.

Na obrady Sympozjum złożyły się 3 sesje. Pierwsza, poświęcona była zagadnieniom ogólnym rozwoju miasta, druga badaniom archeologicznym Starego Miasta w Poznaniu, trzecia problematyce architektoniczno-urbanistycznej miasta w średniowieczu.

Dla historyków państwa i prawa najciekawsze było posiedzenie pierwszej sesji, na której obok referatów: wprowadzającego prof. dra G. Labudy („Wprowadzenie do problematyki Sympozjum”), metodologicznego prof. dra J. Topolskiego („Niektóre problemy metodologiczne w badaniach nad miastami”), referatu o fizjografii Poznania prof. dr T. Bartkowskiego i o osadnictwie prof. dr S. Zajchowskiej („Rozwój sieci osadniczej Poznania i najbliższego zaplecza w średniowieczu”) oraz doc. dra A. Gąsiorowskiego o źródłach do dziejów Poznania w XIV i XV w., przedstawione zostały cztery referaty przedstawicieli poznańskiego środowiska historyków prawa: prof. dra Z. Kaczmarczyka, prof. dra W. Maisla i dra A. Wędzkiego.

Prof. dr Z. Kaczmarczyk w referacie „Ustrój prawny Poznania do roku 1386” dokonał na podstawie literatury i własnych badań źródłowych nowej syntezy ustroju prawnego miasta od początków istnienia w Poznaniu osady typu miejskiego, tj. od połowy X w. do 1386 r., czyli do wykupu przez miasto dziedzicznego wójtostwa. Autor przedstawił rozwój ośrodka miejskiego w Poznaniu, cechujący się wielością rozwiązań prawnych i ustrojowych, które w wyniku ewolucji doprowadziły do wykształcenia pełnego samorządu miejskiego w XIV w. Prof. dr W. Maisel w uwagach do referatu, krytycznie ocenił tezę prof. Z. Kaczmarczyka o przejęciu wyłącznych rządów w mieście przez radę miejską już w 1314 r., a uzasadniając odmienne stanowisko postawił tezę, że nastąpiło to dopiero z chwilą wykupu wójtostwa dziedzicznego w 1386 r. W drugim swym referacie prof. dr W. Maisel przedstawił, dokonane w wyniku badań archiwalnych, ustalenia dotyczące pełnej daty przywileju lokacyjnego Poznania.

Referat dra A. Wędzkiego, „Kierunki rozwoju miast środkowej Europy w XII i XIII wieku”, zawierał charakterystykę reformy miejskiej w miastach Europy środkowej, polegającej na tworzeniu nowego modelu prawnoustrojowego miast opartych na samorządzie. Autor ustalił etapy rozwoju osiedli miejskich w okresie wczesnego średniowiecza, wskazał na zróżnicowanie terytorialne procesów urbanizacyjnych i instytucji rodzimego prawa ustrojowego, a następnie omówił przebieg reformy miejskiej zapoczątkowanej w końcu XII w. w miastach Europy środkowej.

W dyskusji nad referatami poświęconymi problematyce historyczno-prawnej zabierali głos: doc. dr M. Dębińska, doc. dr A. Gąsiorowski oraz doc. dr W. Kalinowski. Doc. dr M. Dębińska poparła stanowisko prof. Maisla w kwestii uznania roku 1386 za datę przejęcia w Poznaniu władzy przez radę miejską i wykształcenia w Poznaniu pełnego samorządu miejskiego. Doc. dr A. Gąsiorowski polemizował z dokonanymi przez prof. Maisla ustaleniami dziennej daty wydania przywileju lokacyjnego Poznania oraz z tezą prof. Z. Kaczmarczyka, że rada miejska przejęła władzę w mieście już w 1314 r. i że Poznań uzyskał w przywileju lokacyjnym nadanie 17 wsi. Doc. dr W. Kalinowski zwrócił uwagę na potrzebę integracji badań nad miastem i wyjaśnił zjawisko wcześniejszej lokacji małych miast łatwością procesu inwestycyjnego.

**KRONIKA WINCENTEGO KADŁUBKA
PRZEDMIOTEM OBRAD SYMPOZJUM NAUKOWEGO**

W dniach 23 i 24 XI 1973 r. odbyło się w Poznaniu, zorganizowane przez Komisję Historyczną Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk oraz przez Polskie Towarzystwo Historyczne, oddział w Poznaniu, sympozjum na temat: „Mistrz Wincenty Kadłubek — Pierwszy uczony Polski — w 750-lecie śmierci”. Wśród dwunastu referatów i komunikatów przygotowanych przez przedstawicieli ośrodków poznańskiego, krakowskiego i warszawskiego, znalazły się trzy z dziedziny historii państwa i prawa.

Prof. dr Adam Vetulani zajął się problematyką prawa rzymskiego i kanonicznego. Wychodząc od ustaleń O. Balzera, a polemizując z niektórymi poglądami E. Seckla, przedstawił stan nauki obu tych gałęzi prawa i znajomość zbiorów tych praw w Bolonii i w Paryżu w okresie studiów W. Kadłubka, nie rozstrzygając pytania, w którym z tych ośrodków zdobył Kadłubek swój tytuł naukowy. W wyniku wnikliwych rozważań bibliograficznych doszedł prof. Vetulani do ustaleń wzmacniających hipotezę Balzera o paryskim, czy ogólniej — francuskim — ośrodku naukowym, w którym Wincenty zdobywał swą wiedzę prawniczą. Wyraził przy tym nadzieję, że nowe światło na to zagadnienie mogą rzucić wyniki nie podjętych jeszcze badań językowych i stylistycznych, przeprowadzonych przy pomocy maszyn obliczeniowych. Prof. A. Vetulani zwrócił też uwagę na nie zauważony dotąd przez badaczy fakt, że Kadłubek znał nie tylko literaturę romanistyczną i kanonistów papieskich ale także zbiory dekretów. Referent stwierdził też, że Kadłubek większą wagę przywiązywał do prawa rzymskiego niż do prawa kanonicznego, choć nie wykorzystał w pełni ani Dekretu Gracjana ani Corpus iuris civilis.

Dr Ambroży Bogucki wziął na warsztat występującą w Kronice Kadłubka tytulaturę urzędniczą, stwierdzając używanie przez jej autora kilku terminów na określenie tego samego urzędnika.

Prof. dr hab. Witold Maisel postawił sobie za zadanie odszukanie w Kronice śladów instytucji polskiego prawa karnego. Wyniki te uwieńczone zostały pozytywnymi rezultatami, zarówno w dziedzinie prawa materialnego jak i formalnego. Drugim zadaniem badawczym było skonfrontowanie tych instytucji z obrazem prawa karnego, jaki nam daje Księga Elbląska. Pomimo różnic występujących przy tym, zwłaszcza w odniesieniu do roli prawa rzymskiego, od którego Księga odcina się w sposób wyraźny i zdecydowany, zestawienie Kroniki z Księgą daje nam pełniejszy obraz polskiego prawa karnego z okresu rozdrobnienia feudalnego i to zarówno w jego wersji zwyczajowej stosowanej w ówczesnej praktyce sądowej, jak i w wersji znanej uczonym.

WITOLD MAISEL (Poznań)

DOKTORAT HONOROWY PROF. DRA ADAMA VETULANIEGO

Dnia 6 VI 1973 r. odbyła się w auli uniwersytetu w Pécs (Universitas Quinqueecclesiensis) uroczystość wręczenia dyplomu doktora honoris causa prof. dr Adamowi Vetulanemu. Promotorem przewodu był prof. dr Andor Csismadia, wybitny znawca historii ustroju państw Europy środkowej oraz badacz dziejów prawa prywatnego. Podkreślił on zasługi badawcze Adama Vetulaniego w zakresie studiów nad historią kultury prawniczej w średniowiecznej Europie oraz jego osiągnięcia w badaniach nad lokacją najstarszych uczelni środkowoeuropejskich: Pragi (1348), Krakowa (1364), Wiednia (1365) i Pécs (1367).

Wręczenia dyplomu dokonał rektor Uniwersytetu w Péc's, prof. dr Michał Szotaczki. Wydział Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, pozostający od lat w stosunkach ścisłej i przyjacielskiej współpracy z Péc'sem, reprezentował prof. dr Witold Zakrzewski. Należy podkreślić, że po uniwersytetach w Nancy i Strasburgu jest to już trzeci doktorat honorowy Adama Vetulaniego.

STANISŁAW GRODZISKI (Kraków)

POWOŁANIE PROF. BOGUSŁAWA LEŚNODORSKIEGO W SKŁAD POLSKIEJ AKADEMII NAUK

Na walnym zebraniu członków Polskiej Akademii Nauk w dniu 9 XII 1973 r. wybrany został członkiem korespondentem Polskiej Akademii Nauk prof. dr Bogusław Leśnodorski. Jest on obecnie jedynym reprezentantem nauk historyczno-prawnych zasiadającym w Polskiej Akademii Nauk. W minionych latach nauki te w PAN reprezentowali profesorowie Zygmunt Wojciechowski, Konstanty Grzybowski.

OBRONA PRACY DOKTORSKIEJ MGRA ZBIGNIEWA SZCZĄSKI

W dniu 18 IX 1973 r. odbyło się posiedzenie Rady Naukowej Instytutu Historyczno-Prawnego Uniwersytetu Warszawskiego, poświęcone obronie pracy doktorskiej mgra Zbigniewa Szcząski, starszego asystenta w Zakładzie Historii Państwa i Prawa Polskiego UW. Promotorem rozprawy pt. *Sąd sejmowy w Polsce w II połowie XVIII w.* był prof. dr Bogusław Leśnodorski, recenzentami — prof. dr Jerzy Michalski (Instytut Historii PAN) oraz prof. dr Juliusz Bardach i doc. dr Jerzy Senkowski (UW).

W tajnym głosowaniu Rada Naukowa Instytutu Historyczno-Prawnego UW nadała jednomyślnie mgrowi Zbigniewowi Szcząskie stopień naukowy doktora nauk prawnych.

HUBERT IZDEBSKI (Warszawa)